

Diakonhjemmet Høgskole

Tittel: Integrering av enslige mindreårige flyktninger

Kandidatnummer: 2028

Kull: SOS 09

Eksamen: Bacheloroppgave i sosialt arbeid, SOS3-FOR

Gjeldende semester: Vår 2011

Dato for innlevering: 07.05.2012

Antall ord: 8210

1 INNLEDNING	3
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	3
1.2 PRESENTASJON AV PROBLEMSTILLING OG AVGRENSING	3
1.3 AKTUALITET OG RELEVANS	4
1.4 SENTRALE BEGREPER	5
1.5 OPPGAVENS VIDERE OPPBYGGING	6
2 METODE	7
2.1 BEGRUNNELSE FOR VALG AV METODE OG KILDER	7
2.2 METODE- OG KILDEKRITIKK	8
3 PRESENTASJON AV TEORI	10
3.1 HVEM ER DE ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGENE?	10
3.2 SOSIALT ARBEID I INTEGRERINGSPROSESSEN	10
3.2.1 INDIVIDUALISTISK OG KOLLEKTIVISTISK LIVSSYN	11
3.2.2 SOSIALARBEIDERENS ROLLE	12
3.3 SOSIALT NETTVERK	13
3.3.1 BETYDNINGEN AV VENNETTVERK	13
3.3.2 DEN SIGNIFIKANTE ANDRE	13
3.3.3 BARRIERER I NETTVERKSBYGGINGEN	14
3.4 IDENTITET	14
3.4.1 IDENTITETSBEGREPET	15
3.4.2 ERIK H. ERIKSONS IDENTITETSTEORI	15
3.4.3 ETNISK OG NASJONAL IDENTITET	16
3.4.4 SELVSTENDIGGJØRING	16
4 DRØFTING	18
4.1 ETABLERING AV NYE SOSIALE NETTVERK I LOKALSAMFUNNET	18
4.1.1 ETABLERING AV VENNETTVERK	18
4.1.2 ETABLERING AV KONTAKT MED DEN SIGNIFIKANTE ANDRE	20
4.2 IDENTITETSDANNELSE	21
4.2.1 UTVIKLING AV ETNISK OG NASJONAL IDENTITET	21
4.2.2 ULIKE SYN PÅ SELVSTENDIGGJØRING	23
5 AVSLUTNING	25
6 LITTERATURLISTE	26
6.1 STUDENTVALGT PENSUM	29

1 Innledning

I verden i dag lever 43,7 millioner mennesker på flukt, enten i eget land eller utenfor landets grenser (Flyktningregnskapet 2011). Om lag 20 millioner av disse er barn og unge – den mest sårbare og utsatte gruppen av mennesker på flukt (Flyktninghjelpen 2011). Hvert år kommer et varierende antall enslige mindreårige flyktninger til Norge. Enslige mindreårige flyktninger er barn og unge under 18 år som søker asyl uten følge av foreldre eller andre med foreldreansvar (UDI 2009). Historien viser at de første store gruppene med enslige mindreårige flyktninger kom til Norge på 1930-tallet. Gruppens sammensetning, landbakgrunn og årsak til flukt har imidlertid forandret seg i løpet av de siste tiårene, noe som gjør at vi i dag står overfor nye problemstillinger knyttet til integrering av denne gruppen (Eide 2012). Temaet for denne oppgaven er integrering av enslige mindreårige flyktninger etter bosetting, med fokus på hvilke faktorer som er viktige i integreringsprosessen for disse ungdommene.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Enslige mindreårige flyktninger er en gruppe barn og unge som jeg lenge har hatt lyst til å lære mer om. Jeg undres over hvordan unge mennesker kan takle de store påkjenningene det er å være på flukt og komme til et fremmed land uten foreldrenes omsorg og støtte. Med tanke på deres situasjon og alder blir jeg nysgjerrig på å lære mer om integreringsprosessen til nettopp denne gruppen barn og unge. Gjennom å arbeide med denne oppgaven ønsker jeg å få mer kunnskap om temaet, og lære mer om hvordan jeg som fremtidig sosionom kan møte enslige mindreårige flyktninger på en profesjonell måte.

I startfasen av arbeidet med denne oppgaven var jeg så heldig å få besøke et bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger mellom 15 og 18 år. Besøket ga meg nyttige innspill til oppgaven og inspirasjon for videre arbeid. De inntrykkene jeg fikk ved å møte både ungdommene og de ansatte i bofellesskapet har vært med på å forsterke min interesse for dette temaet.

1.2 Presentasjon av problemstilling og avgrensing

Min forståelse er at enslige mindreårige flyktninger er en sårbar og utsatt gruppe, som står overfor den utfordring å tilpasse seg et liv i et fremmed land. Enslige mindreårige flyktninger

har vært gjennom mye før de skal integreres i det norske samfunnet. Både situasjonen i hjemlandet, flukten og tiden på asylmottak og omsorgssentre i Norge, vil være med å prege den enkeltes integreringsprosess. På bakgrunn av denne forståelsen har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

Hvilke faktorer er viktige i integreringsprosessen til enslige mindreårige flyktninger etter bosetting?

Det er mange faktorer som er interessante og relevante i denne sammenheng. På grunn av oppgavens begrensede omfang har jeg valgt å avgrense problemstillingen til å omhandle to faktorer. Disse har jeg formulert i to underspørsmål:

1. *Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor i etableringen av nye sosiale nettverk i lokalsamfunnet, og hvordan kan sosialarbeideren bidra i denne prosessen?*
2. *Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor i dannelsen av en trygg og god identitet, og hvordan kan sosialarbeideren bidra i denne prosessen?*

Jeg vil ta utgangspunkt i enslige mindreårige mellom 15 og 18 år, som har fått innvilget opphold og er bosatt i en kommune. Ifølge Eide (2012:20) er de fleste enslige mindreårige som kommer til Norge i denne aldersgruppen. Selv om disse juridisk sett er barn, vil jeg i oppgaven omtale de som ungdom fordi jeg finner det mest naturlig i forhold til aldersgruppen. Jeg vil ikke ta hensyn til betydningen av kjønn, opprinnelsesland eller boligløsning i integreringsprosessen, da litteraturen i liten grad differensierer disse aspektene.

De fleste av de enslige mindreårige har søkt asyl i det landet de har kommet til, og har derfor til felles å være asylsøkere. I og med at jeg skriver om fasen etter bosetting, har jeg satt som et premiss i oppgaven at ungdommene har fått innvilget opphold, noe som vil si at de ikke lenger er asylsøkere. Jeg finner det derfor mest naturlig å omtale ungdommene i oppgaven som flyktninger. En nærmere beskrivelse av flyktning som begrep vil jeg gjøre rede for i kapittel 1.4.

1.3 Aktualitet og relevans

Sosialt arbeid har en sentral plass i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger.

Sosialarbeidere kan jobbe med enslige mindreårige flyktninger på ulike måter, for eksempel i

barneverntjenesten, flyktningtjenesten, bofellesskap og i skolen. Antallet barn og unge som kommer til Norge varierer fra år til år. I perioden fra 2007 til 2009 var det en økning i ankomsttallene, mens det i 2010 var en nedgang (Eide 2012:20). I 2011 ankom 858 barn og unge (UDI 2011). Det er altså en betydelig andel barn og unge som kommer til Norge hvert år og skal integreres i samfunnet. For at sosialarbeidere skal kunne møte enslige mindreårige flyktninger på best mulig måte, ser jeg det som svært viktig å øke kunnskapen om denne gruppen.

Det er i dag stor grad av enighet om at barneverntjenesten er den rette instans for å arbeide med enslige mindreårige flyktninger (Myhrer og Stenerud 2011:85). Erkjennelsen av at denne gruppen er barn som har behov for omsorg umiddelbart etter at de har kommet til Norge, er ivarettatt i Lov om barneverntjenester (barnevernloven) av 17. juli 1992 nr 100, kapittel 5 A. I mottaksfasen har staten ansvar for de enslige mindreårige, enten gjennom det statlige barnevernet for den yngste gruppen under 15 år, eller gjennom utlendingsmyndighetene for de over 15 år (Eide 2012:19). Ifølge Eide (2009:81) er planen at enslige mindreårige over 15 år også skal få et omsorgstilbud i mottaksfasen i barnevernets regi, og forfatteren viser til en pågående diskusjon om dette temaet.

1.4 Sentrale begreper

Med utgangspunkt i problemstillingen finner jeg det viktig å avklare tre begreper; integrering, flyktning og enslige mindreårige flyktninger. Øvrige begreper vil jeg avklare underveis i oppgaven.

Integrering er et begrep som ikke har en enhetlig definisjon, men som gir ulike assosiasjoner og brukes på ulike måter (St.meld. nr. 49 (2003-2004). Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Oslo: Arbeidsdepartementet). Integrering er med andre ord et omfattende begrep som jeg ikke her kan gjøre rede for fullt ut. Jeg finner det i denne oppgaven tilstrekkelig å vise til hovedessensen i begrepet og hvilken forståelse jeg legger til grunn. I ”Hvordan går det med integreringen?” (2008:9) legges det vekt på at integrering er en toveis prosess. Det vil si at innvandrerne og majoriteten må gjøre en innsats for å tilpasse seg hverandre, både i arbeidsmarkedet og i samfunnslivet for øvrig (ibid). De siste årene har myndighetene valgt å bruke både integrering og inkludering som begrep i politikken (NOU 2011:14. Bedre integrering. Oslo: Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet). Det skilles mellom disse begrepene ved at integrering handler om hvordan nyankomne innvandrere raskest mulig

kan bli en del av det norske samfunnet, mens inkludering omfatter den langsiktige utviklingen av innvandreres deltakelse og tilhørighet til Norge. Utvalget beskriver både fordeler og ulemper ved denne begrepsbruken, og viser til en alternativ begrepsbruk som favner både det kortsiktige og langsiktige perspektivet på integrering. Denne begrepsbruken går tilbake til ordets opprinnelse som kommer fra det latinske ordet ”integer” som betyr å gjøre fullkommen og hel. Østeberg (1981) skriver at vi på bakgrunn av dette kan forstå integrering både som en prosess som gjør delene til en helhet og som en ny helhet som fremstår (Ifølge NOU 2011:14). Med utgangspunkt i denne forståelsen vil jeg gå ut fra at integrering både omhandler en prosess som gjør at flyktningene blir en del av samfunnet, og en ny helhet hvor flyktningene bidrar til å prege samfunnet.

Som nevnt ovenfor har jeg valgt å omtale ungdommene som flyktninger i stedet for asylsøkere. I Norge brukes begrepet *flyktning* om personer som har fått innvilget asyl, enten det er på humanitært grunnlag eller midlertidig kollektiv beskyttelse. Flyktningene kan ha kommet som asylsøkere, overføringsflyktninger eller gjennom familiegjennforening (UDI 2003:5). I innledningen avklarte jeg hvem *enslige mindreårige flyktningene* er. Det er imidlertid interessant å nevne at norske myndigheter regner alle barn og unge under 18 år som kommer til Norge som enslige mindreårige flyktninger, uansett om de er ledsaget av andre voksne omsorgspersoner (Eide 2012:16). Eide viser til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) sin definisjon på enslige mindreårige som er noe smalere: ”those who are separated from both parents, and are not being cared for by an adult who by law or custom is responsible to do so” (2012:16). Med UDI sin definisjon av enslige mindreårige flyktninger tar norske myndigheter hensyn til at alle barn og unge under 18 år som står uten foreldrenes omsorg, tilhører en spesielt utsatt gruppe (ibid).

1.5 Oppgavens videre oppbygging

I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for valg og bruk av metode. I teoridelen, kapittel 3, vil jeg kort gi et bilde av hvem de enslige flyktningene er, for deretter å se på sosialt arbeid i integreringsprosessen. I de to følgende underkapitlene vil jeg ta for meg relevant litteratur om de to faktorene jeg har valgt å fokusere på i integreringsprosessen; sosialt nettverk og identitet. I kapittel 4 vil jeg drøfte problemstillingen i lys av den presenterte teorien. De to underspørsmålene vil legge føringen for strukturen i dette kapittelet. Til slutt, i kapittel 5, vil jeg komme med en kort avslutning på oppgaven.

2 Metode

I dette kapittelet vil jeg beskrive og begrunne mitt valg av metode og de kildene jeg har valgt å benytte. Jeg vil videre redegjøre for hvordan jeg har gått frem for å skaffe litteratur, før jeg til slutt vurderer metoden og kildene kritisk.

2.1 Begrunnelse for valg av metode og kilder

Metode er ifølge Dalland (2007:81) et redskap vi bruker i møte med noe vi vil undersøke. Hvilken metode vi velger å bruke, kommer blant annet an på om vi mener den vil gi oss informasjon til å belyse problemstillingen på en faglig interessant måte (ibid). Jeg har valgt litteraturstudium som metodisk tilnærming i denne oppgaven. Metoden i en litterær oppgave er en beskrivelse av hvordan man går frem for å finne litteratur (Dalland 2007:73).

Hovedgrunnen til at jeg har valgt denne metoden, er at den gir mulighet til å samle ulik informasjon om enslige mindreårige flyktninger og viktige faktorer for integrering. Ved å studere materialet om disse temaene kan jeg gjøre en vurdering av hva som vil være relevant for å belyse min problemstilling på best mulig måte. Det kunne også vært interessant å benytte intervju eller observasjon som metode i denne oppgaven. På grunn av det overfor nevnte, i tillegg til oppgavens begrensede omfang, fant jeg det likevel mest hensiktsmessig å benytte litteraturstudium.

I sosialt arbeid er det viktig med kunnskap om hele mennesket. I beskrivelsen av ulike kunnskapssyn er det derfor vanskelig å velge et fremfor et annet. Dalland (2007:47) viser til tre ulike kunnskapssyn; forklarende, forstående og kritisk kunnskap. Selv om vi ikke kan se disse atskilt, vil jeg likevel anta at min oppgave ligger nærmest et forstående kunnskapssyn. Gjennom å arbeide med denne oppgaven ønsker jeg både å få en større forståelse av oppgavens tema, samt hvordan jeg som sosionom skal møte enslige mindreårige flyktninger. Forstående kunnskap hjelper oss til å forstå den som søker hjelp, noe som er helt grunnleggende i sosialt arbeid. Innen samfunnsorienterte og humanistiske vitenskaper finner vi den hermeneutiske vitenskapen som ivaretar nettopp dette kunnskapssynet. Hermeneutikk handler om å forstå helheten i et fenomen (Dalland 2007:53-56). Jeg vil i denne oppgaven gå ut fra en slik tilnærming, i forsøket på å belyse min problemstilling.

Jeg har benyttet pensumlitteratur hovedsakelig fra fagene sosialt arbeid med etniske minoriteter og psykologi. I tillegg har jeg funnet store deler av mine kilder gjennom

søkemotoren BIBSYS. Ved å ta utgangspunkt i sentrale begreper i problemstillingen fikk jeg relevante treff på søkeordene *enslige mindreårige flyktninger, enslige mindreårige asylsøkere* og *integrering + sosialt arbeid*. Jeg har også brukt søkemotoren IDUNN for å finne relevante fagtidsskrifter, og regjeringen og IMDi sine nettsider for å finne offentlige dokumenter og oppdaterte rapporter om temaet. Ketil Eide og Marianne Skytte er forfattere som jeg viser mye til i oppgaven. Eide har i flere år forsket på enslige mindreårige flyktnings situasjon, og begge har sosialfaglig bakgrunn med omfattende erfaring fra sosialt arbeid med etniske minoriteter (Skytte 2010, Eide 2012). Dette gjør at jeg anser deres kilder som pålitelige og troverdige. I kapittel 3 vil jeg presentere teorien jeg har valgt å benytte. Når jeg her anvender begrepet teori mener jeg ikke vitenskapelige teorier, men teoretisk kunnskap og empiri. Det er dette jeg vil ta utgangspunkt i for denne oppgaven, med unntak av én vitenskapelig teori som jeg vil presentere i kapittel 3.4.2.

2.2 Metode- og kildekritikk

Litteraturstudie som metodisk tilnærming har både fordeler og ulemper. En ulempe ved å benytte andres empiri, kan være at den allerede er tolket og analysert av forfatterne slik at den bærer preg av deres erfaring og kunnskap. Samtidig har forskerne og forfatterne av mine kilder solid faglig bakgrunn, noe som gjør at jeg vurderer litteraturen som relevant i forhold til min oppgave. En annen ulempe ved metoden er at litteraturen har blitt utarbeidet med den hensikt å belyse andre problemstillinger enn min. Det kan derfor være en utfordring å vurdere i hvilken grad litteraturen lar seg bruke til å beskrive andre problemstillinger enn opprinnelig tiltenkt (Dalland 2007:70). Jeg vurderer det likevel slik at den litteraturen jeg har valgt å vektlegge er relevant for problemstillingen, selv om det har vært utfordrende å finne teori og empiri på akkurat den kombinasjonen av emner jeg ønsker å belyse. I utvelgelsen av litteratur har jeg samtidig valgt bort noe. Det betyr at jeg kan ha utelatt relevant litteratur som burde vært med. Det kan også ha medført at jeg har valgt å ta med noe som ikke er relevant. Samtidig er det min tolkning og mine refleksjoner som gjør denne oppgaven unik, og som kan bidra til å se temaet i et nytt lys.

I utvelgelsen av litteratur har jeg lagt vekt på kildens relevans i forhold til min problemstilling, hvem kilden er skrevet for, forfatter av kilden og årstall. Som nevnt var det utfordrende å finne litteratur om oppgavens kombinasjon av emner, men adskilt finnes det tilstrekkelig med litteratur om både enslige mindreårige flyktninger og ulike faktorer for

integrering. Når det gjelder litteratur som omhandler enslige mindreårige flyktninger og sosialarbeiderens rolle i møtet med disse, er dette et felt som er i stadig utvikling. Jeg fant det derfor viktig å benytte nyere forskning på dette. Teori og empiri om nettverk og identitet ga større rom for å bruke eldre kilder, nettopp fordi dette omhandler mer etablert kunnskap. En svakhet ved min oppgave kan være bruken av sekundærkilder. Det vil si at teksten er bearbeidet av en annen forfatter enn den opprinnelige, noe som gjør at det opprinnelige perspektivet kan ha endret seg (Dalland 2007:70). Som nevnt tidligere, anser jeg kildene som pålitelige nettopp på grunn av forfatterens faglige bakgrunn, og jeg mener at litteraturen derfor er fremdeles relevant til å belyse min problemstilling.

3 Presentasjon av teori

3.1 Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?

Enslige mindreårige flyktinger som kommer til Norge har til felles å være i et fremmed land uten foreldrenes omsorg, veiledning og beskyttelse (Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktinger – en håndbok for kommunene (2011). Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet). I tillegg kommer de fra konfliktfylte samfunn, og har i varierende grad opplevd traumatiske hendelser (ibid). Litteraturen om enslige mindreårige flyktinger legger imidlertid vekt på at dette er en heterogen gruppe barn og unge (Eide 2012:17). Det er store individuelle forskjeller i de unges personlige bakgrunn og deres erfaring av å vokse opp i eksil (ibid). Rapporten ”Avhengig og selvstendig”, skrevet av Oppedal, Seglem og Jensen (2009) tar utgangspunkt i informasjon fra 325 enslige mindreårige flyktinger som ble bosatt i Norge i perioden 2000 til 2008. Rapporten finner at 76 prosent av 325 enslige mindreårige flyktinger har opplevd krig på nært hold, og at mange opplever store plager som følge av dette. I tillegg fører flyktingtilværelsen til langt flere bekymringer i dagliglivet enn det andre jevnaldrende erfarer (ibid).

Som flyktinger har enslige mindreårige i varierende grad vært utsatt for en rekke tap (Skytte 2010:128-129). Dette kan blant annet være tap av sosialt nettverk, opparbeidet utdannings- og yrkeskompetanse, kulturell identitet og morsmål som allment kommunikasjonsmiddel. I forbindelse med tap er et godt sosialt nettverk den viktigste beskyttende faktoren, noe som flyktinger ofte lider under tapet av. Tapene og omstillingene som flyktingene står overfor i migrasjonen avhenger ikke bare av den enkeltes forutsetninger, men også av de materielle og sosiale forholdene som tilbys flyktingene. På den måten kan man ikke se taps- og integreringsproblematikk uavhengig av hverandre (ibid).

3.2 Sosialt arbeid i integreringsprosessen

Den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonen (IFSW) har vedtatt følgende definisjon av sosialt arbeid:

The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights and social justice are fundamental to social work (IFSW 2000).

For at sosialarbeidere skal kunne arbeide i henhold til denne definisjonen, er det nødvendig med kunnskap om, og forståelse av, hvilke verdier og normer mennesker vektlegger i en vanskelig situasjon (Skytte 2010:62). Skytte påpeker at dette gjør seg spesielt gjeldende i kulturelle komplekse samfunn, som blant annet det norske. Sosialarbeideren kan finne støtte i teoretiske bidrag i bestrebelsen etter å arbeide respektfullt og innsiktsfullt overfor den enkelte (ibid). Jeg vil derfor i det følgende beskrive individualistisk og kollektivistisk livssyn, før jeg ser nærmere på sosialarbeiderens rolle integreringsprosessen.

3.2.1 Individualistisk og kollektivistisk livssyn

En av utfordringene i arbeid med etniske minoriteter er at vi alle har en tendens til å stemple og kategorisere (Skytte 2010:63). Det kan derfor virke paradoksalt å sette individualistisk og kollektivistisk livssyn i kategorier, når sosialarbeidere skal hjelpes til å utvikle konkrete situasjonsforklaringer fremfor kategoriserende forståelsesformer. Skytte understreker at slik kunnskap likevel er viktig nettopp for å kunne forstå den kulturelle kompleksiteten. I tillegg påpeker hun at fremstillingen av livssynene angir ytterpunkter, og at mennesker i virkeligheten lever etter verdier og normer som kan plasseres et sted mellom disse (ibid).

Det individualistiske livssynet kjennetegnes ved at det enkelte mennesket er i fokus (Skytte 2010:67-77). Foreldre oppdrar barnet til å bli et selvstendig individ som er ansvarlig for livet sitt. Gjennom oppdragelsen lærer barnet at foreldrene er støttepersoner i utviklingen, men målet er at barnet gradvis skal kunne klare seg selv. Barnet forventes og oppmuntres til å utvikle egne meninger. I det kollektivistiske livssynet utgjør familien den faste rammen rundt livet. Det anses som en viktig verdi at familien fungerer godt sammen, og barnet blir oppdratt til å verdsette familien. I stedet for at barnet oppmuntres til å utvikle egne meninger, blir barnet oppdratt til å rette seg etter de eldre familiemedlemmenes meninger. I det kollektivistiske livssynet vil også den enkeltes handlinger, enten gode eller dårlige, påvirke hele familiens ære. I forståelsen av disse livssynene er det viktig å være oppmerksom på at det kollektivistiske livssynet også ser på det enkelte mennesket som et eget individ. På samme måte vil det individualistiske livssynet forholde seg til at individualiteten utvikles gjennom sosiale relasjoner (ibid).

3.2.2 Sosialarbeiderens rolle

Sosialt arbeids tilnærming til enslige mindreårige flyktninger har i løpet av de siste 20 årene utviklet seg fra å ha hovedvekt på kultur, til å legge vekt på helhetlig omsorg (Myhrer og Stenerud 2011:85). Dette er i tråd med Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere (2010) som fremhever det helhetlige synet på mennesket som et prinsipp i sosialt arbeid. Dette innebærer å ta hensyn til hvordan samfunn og individ påvirker hverandre, samt å bidra til at ulike deler av hjelpeapparatet samarbeider om å gi et helhetlig hjelpetilbud til klienten (ibid). Hjelde (2004) understreker at alle som arbeider med enslige mindreårige flyktninger må ha ferdigheter i å kommunisere med mennesker fra andre kulturer. I tillegg er det viktig å kunne arbeide med tolk og samarbeide med kolleger med en annen språklig og kulturell bakgrunn (Ifølge Myhrer og Stenerud 2011:86). Kommunikasjon er en viktig ferdighet i utøvelsen av sosialt arbeid, og i sosialarbeiderutdanningen legges det vekt på å utvikle kommunikasjonsferdigheter (Fagplan for sosionomutdanningen ved Diakonhjemmet Høgskole 2000). Shulman (2003) presenterer interaksjonsmodellen som en hjelp til å forstå hjelpeprosessen og hvilke kommunikative utfordringer sosialarbeideren kan møte i denne prosessen. Modellen deles inn i fire faser: Forberedelsesfasen, åpningsfasen, arbeidsfasen og fasen for avslutning og overgang. Shulman legger vekt på at det tidlig i hjelpeprosessen er viktig å oppnå tillitt for å kunne skape en trygg og god relasjon (ibid).

For å kunne bidra til og tilrettelegge for integrering av innvandrere, er det viktig at sosialarbeideren har kunnskap om deres bakgrunn (Kaya 2010:58-59). Hva som kjennetegner bestemte grupper innvandrere, og hvorfor noen grupper faller utenfor i større grad enn andre, er viktige spørsmål å finne svar på. I tillegg er det av stor betydning å vite hvordan innvandrere opplever folket i det landet de har kommet til, og hvilke holdninger og handlinger de har i tilpassningsprosessen. Videre skriver forfatteren at sosialarbeiderens oppgave i arbeid med innvandrere i stor grad dreier seg om å være en veileder (2010:74). Det kan innebære å gi informasjon om ulike muligheter, integreringstiltak og hvordan de skal gå frem, samt legge til rette for et samarbeid med samarbeidspartnere som skolen, frivillige organisasjoner og arbeidsmarkedsinstitusjoner. På den måten kan sosialarbeideren bidra positivt i integreringsarbeidet (ibid). I det følgende vil jeg se nærmere på de to faktorene som jeg har valgt å fokusere på i integreringsprosessen til enslige mindreårige flyktninger.

3.3 Sosialt nettverk

I denne oppgaven vil jeg gå ut fra den forståelsen at sosialt nettverk handler om forhold mellom mennesker og samhandlingen mellom dem (Fyrand 2005). Oppedal, Seglem og Jensen (2009:7) finner at en av enslige mindreåriges viktigste oppgaver er å rekonstruere sine sosiale nettverk i hjemlandet og etablere nye nettverk i Norge. Kahn og Antonucci (1980) skriver at et støttende sosialt nettverk er spesielt viktig under forandringsprosesser, da det kan virke som en buffer mot nedsatt fysisk og psykisk helse. Ved migrasjon vil de fleste oppleve en total forandring både i roller og nettverk. Oppbygging av nye nettverk og vedlikehold av det gamle, vil derfor være av stor betydning for hvordan den enkelte takler en slik forandringsprosess (Ifølge Engebriksen 2002:85).

3.3.1 Betydningen av vennenettverk

I tenårene øker betydningen av å ha venner (Oppedal m.fl. 2008:28,30). Vennskap som tilbyr anerkjennelse, tilhørighet og omsorg er en viktig ressurs for psykologisk tilpasning, identitet og trivsel. Konfliktfylte vennskap kan derimot skape negative konsekvenser for barn og unges psykiske helse. I vestlige kulturer hvor verdier som uavhengighet, selvstendighet og individuell suksess er viktige, får etablering av vennenettverk stor betydning. Når forholdet mellom barna og foreldrene gjennomgår store endringer i ungdomsårene, blir vennenettverket en motvekt til familien. Etnisk norske foreldre støtter opp om denne utviklingen og er opptatt av å legge forholdene til rette for at barna deres skal etablere og opprettholde gode vennskap. Forfatterne skriver videre at for barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn har nettverk med etnisk norske særlig stor betydning. Gjennom å være sammen med etnisk norske venner tilegner ungdommene seg verdifull kulturkompetanse som er en viktig ressurs i integreringsprosessen. Vennskap med etnisk norske kan også bidra til at etnisk minoritetsungdom føler seg akseptert av storsamfunnet (ibid). Svendsen, Thorshaug og Berg (2010:103) finner imidlertid i rapporten "Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger" at mange av ungdommene opplever det vanskelig å få kontakt med etnisk norsk ungdom.

3.3.2 Den signifikante andre

Mennesker har et grunnleggende behov for å ha nære forhold og relasjoner til andre mennesker. Skytte (2010:152) kaller de vi har et sterkt følelsesmessig forhold til for signifikante andre. Slike forhold vil gi individet en følelse av identitet og verdi, og tap av

mennesker vi har en slik relasjon til, kan oppleves traumatisk (ibid). Oppedal (2009) skriver at mange enslige mindreårige flyktninger har ingen familie i Norge, eller de har lite kontakt med familie både her og i hjemlandet. Å etablere relasjoner til fortrolige og stabile voksenpersoner kan derfor være en avgjørende faktor når ungdommene senere skal klare seg selv (Ifølge Myhrer og Stenerud 2011:89). Oppedal, Seglem og Jensen (2009:22) finner i sin rapport at enslige mindreårige uten nære voksenrelasjoner i Norge, er en meget sårbar gruppe med stor sjanse for å utvikle depresjoner. Dette er i overensstemmelse med annen forskning (Luthar 2003) som viser at barn som er knyttet til minst én voksenperson i større grad er beskyttet mot de psykiske effektene av motgang, traumer og belastninger (Ifølge Oppedal, Seglem og Jensen 2009:22).

3.3.3 Barrierer i nettverksbyggingen

Mange flyktninger og innvandrere opplever at det er vanskelig å bli kjent med nordmenn (Berg og Lauritsen 2009:188). Grunnen til det kan både være språk og forskjeller i væremåte, livsstil og verdigrunnlag. Noen presenterer nordmenns behov for organisering og planlegging som et hinder for sosialt samvær. I tillegg opplever flere en mangel på interesse og nysgjerrighet overfor nye mennesker og lurer på om nordmenn ikke tør å spørre om flyktningbakgrunnen i frykt for å åpne for en voldsom og trist historie. Innvandrere som har hatt kontakt med nordmenn i flere år, kan fortelle om at kontakten kommer til et punkt hvor det stopper opp. Selv etter mange år i Norge kan man oppleve å mangle en felles referanseramme, som gjør det vanskelig å videreutvikle relasjoner med nordmenn (ibid). I rapporten ”Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere”, skrevet av Oppedal m.fl. (2011:43), kommer det frem at mange ungdommer opplever at etniske nordmenn er tilbakeholdne med å akseptere dem som norske. Dette oppleves for mange som en barriere i deres forsøk på å bli integrert (ibid).

3.4 Identitet

I dette kapitlet vil jeg starte med å se nærmere på identitetsbegrepet, for så å vise til Erik H. Eriksons identitetsteori. Deretter vil jeg ta for meg utvikling av etnisk og nasjonal identitet og til slutt se på selvstendigjøring som en del av identitetsdannelsen i ungdomsårene.

3.4.1 Identitetsbegrepet

Identitet er et omfattende begrep som et mangfold av teorier forsøker å beskrive (Nordhelle 2007:135-137). Selv om det ikke finnes en enhetlig forståelse av begrepet, er det visse faktorer som går igjen i forståelsen av hva identitetsbegrepet innebærer. En av disse er at identiteten er et produkt av handling. Menneskets handlinger er dels basert på egne behov og dels basert på krav og forventninger fra omgivelsene. For å oppnå en harmonisk identitet er det viktig å finne en balanse mellom disse to prosessene. Andre mennesker fungerer som et speil for den enkelte ved å reflektere tilbake det de ser av hvem personen er. En annen faktor er at identiteten har to ansikter, både ved å være unik og å være lik. Hvordan jeg ser på meg selv er avhengig av hvordan andre ser på meg. Omvendt vil andres oppfatning av meg være avhengig av hvordan jeg oppfatter meg selv. Samtidig som mennesket har et behov for å utvikle unike personligheter, har vi behov for å oppleve felleskap med andre og tilhørighet (Nordhelle 2007:135-137).

Berg og Lauritsen (2009:176) påpeker at identitetsbegrepet er sentralt i studier av migrasjons- og flyktningprosesser. Identitet kan ikke forstås uavhengig av samfunnets sosiale struktur. Ved migrasjon endres strukturen, noe som påvirker oppfatningen av hvem man er. Identitet er med andre ord ikke noe fast og uforanderlig. Forfatterne skriver også at mulighetene til å skape egen identitet begrenses fysisk av kroppen. Vi kan ikke forandre på hudfarge eller språklig aksent. Det er heller ikke så lett å forandre en væremåte som alltid har preget deg. Noen markører, for eksempel klesstil, kan tilsynelatende virke enkel å forandre, men kan likevel oppleves som en stor omkostning og trussel mot egen identitet (ibid).

3.4.2 Erik H. Eriksons identitetsteori

Erik H. Erikson er en sentral teoretiker som introduserte forståelsen av identitetsdannelsen som en psykososial utviklingsoppgave (Ifølge Nordhelle 2007:138-139). Hans teori går ut på at sentrale livstemaer er knyttet til ulike faser i livet. Hver av fasene anses som en krise, der man enten lykkes eller mislykkes. Temaet identitet anser Erikson for å være det sentrale livstemaet i fasen mellom 14 og 20 år. I denne fasen skjer det store forandringer hos ungdom. Disse er knyttet til biologiske forandringer, selvstendigjøring og løsrivelse fra foreldrene, utvikling av nære forhold til andre og opplevelsen av å være en samfunnsnyttig person. Krisen i denne fasen dreier seg om en forvirring over hvem man er som person, og hva man skal gjøre med livet sitt. En vellykket avslutning av denne fasen vil føre til en trygghet i forhold til

hvem man er som person og hva man ønsker å bli. Dersom man ikke lykkes med det, kan resultatet bli identitetsforvirring. Det vil si at man ikke vet hva man ønsker å gjøre i livet sitt, eller hvem man er som person (ibid).

3.4.3 Etnisk og nasjonal identitet

Phinney beskriver etnisk identitet som en identifisering av en selv som medlem av en bestemt etnisk gruppe. Denne identifiseringen er basert på ens opphav og assosiert med kulturelle verdier og tradisjoner. Nasjonal identitet er et bredere begrep som dreier seg om følelsen av medlemskap i en stat eller nasjon (Ifølge Haukeland og Huth 2011:15). Phinney og Baldelomar (2010) påpeker at etnisk identitet blir lite fremtredende for individet når han eller hun tilhører den dominerende etniske gruppen. I sammenhenger hvor den etniske gruppen utgjør en minoritet, vil den etniske identiteten derimot bli svært fremtredende og vekke trang til utforskning (Ifølge Haukeland og Huth 2011:16). Enslige mindreårige som kommer til Norge blir en del av minoritetsbefolkningen, og det er grunn til å anta at deres identitetsdannelse vil innebære en utforskning av deres etniske identitet og tilhørighet (ibid). Forfatterne viser videre til Derluyn (2009) som skriver at enslige mindreårige flyktninger står overfor de samme identitetsutfordringene som annen minoritetsungdom, men at de i tillegg ofte har mindre sosial støtte enn sine jevnaldrende (Ifølge Haukeland og Huth 2011:16). Enslige mindreårige skal også utforske og utvikle en nasjonal identitet, tilhørigheten til majoritetskulturen. En av utfordringene ungdommene står overfor i denne prosessen er ifølge Phinney og Baldomar (2010) å finne en løsning på forskjellene mellom majoritetskulturen og sin egen opprinnelseskultur (Ifølge Haukeland og Huth 2011:17). Bromley (1988) påpeker at enslige mindreårige er flyktninger fra konfliktfylte områder, noe som kan gjøre den allerede krevende oppgaven med å danne identitet enda mer sammensatt. Tap av sosial støtte og eksponering for dramatiske stressituasjoner er betingelser som kan hindre identitetsutviklingen. Det er sannsynlig at enslige mindreårige flyktninger har vært utsatt for disse betingelsene, og det er dermed grunn til å anta at identitetsdannelse kan oppleves spesielt krevende for denne gruppen (Ifølge Haukeland og Huth 2011:17).

3.4.4 Selvstendigjøring

En av forandringene som skjer i ungdomsfasen er selvstendigjøring og løsrivelse fra foreldrene, som nevnt ovenfor. Ifølge Hennum (2002) er det stor enighet blant forfattere

(Rudberg 1983, Haavind 1987, Lundberg 1991, Andenæs 1996, Schultz Jørgensen & Dencik 1999) om at selvstendighet er en svært viktig verdi i Norge og Nord-Europa når det gjelder barneoppdragelse. Det forventes derfor en foreldrepraksis som legger til rette for at barnet utvikler seg til å bli et selvstendig og autonomt individ (Hennum 2002). Psykologen Kagitcibasi (1984) har imidlertid kritisert den vestlige utviklingspsykologien for å være for individorientert. Han stiller spørsmål ved hvordan uavhengighet og autonomi kan passe inn i et sosialt system hvor gjensidig avhengighet står som en viktig verdi (Ifølge Skytte 2010:73).

Enslige mindreårige flyktninger som kommer til Norge, er i en situasjon hvor de er avhengige av støtte og veiledning, nettopp fordi de er i et fremmed land med et ukjent språk (Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger 2011:17). For mange av ungdommene kan det oppleves vanskelig å være avhengig av andre i denne fasen av livet (ibid). Oppedal, Seglem og Jensen (2009:11,12,34) finner at mange enslige mindreårige opplever å bli dratt mellom ønsket om å være selvstendige, samtidig som de er svært avhengige av hjelp fra andre i det nye landet de har kommet til. En viktig oppgave i ungdommers utvikling er å finne en balansegang mellom avhengighet til voksne omsorgspersoner og autonomi. I en slik balansegang er det store kulturelle forskjeller for hva som anses å være optimalt, særlig når det gjelder emosjonelle behov. Enslige mindreåriges tap av nære relasjoner oppleves ofte som barrierer i utviklingsforløpet av avhengighet og autonomi. Det stilles krav til ungdommenes selvstendighet, samtidig som deres behov for omsorg, støtte og tilknytning ikke forsvinner (ibid).

4 Drøfting

I dette kapittelet vil jeg drøfte de to underspørsmålene i lys av litteraturen som er presentert ovenfor. På den måten vil jeg forsøke å belyse min hovedproblemstilling: *Hvilke faktorer er viktige i integreringsprosessen til enslige mindreårige flyktninger etter bosetting?*

4.1 Etablering av nye sosiale nettverk i lokalsamfunnet

Etablering av nye sosiale nettverk er en av de viktigste oppgavene til enslige mindreårige flyktninger i integreringsprosessen (Oppedal, Seglem og Jensen 2009:7). Rapporter viser imidlertid at det er vanskelig for mange enslige mindreårige å etablere nye nettverk, både med jevnaldrende og voksne (Oppedal m.fl. 2011, Svendsen, Thorshaug og Berg 2010). I dette kapittelet vil jeg drøfte det første underspørsmålet: *Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor i etableringen av nye sosiale nettverk i lokalsamfunnet, og hvordan kan sosialarbeideren bidra i denne prosessen?* Jeg vil i det følgende se nærmere på utfordringer knyttet til etablering av vennenettverk, med fokus på kontakt med etnisk norsk ungdom og det kulturelle aspektet. Videre vil jeg ta for meg etablering av kontakt med den signifikante andre, før jeg til slutt vil komme med en kort oppsummering.

4.1.1 Etablering av vennenettverk

Mange enslige mindreårige flyktninger savner kontakt med etnisk norsk ungdom. De opplever at det er vanskelig å bli kjent og at det tar tid å få kontakt (Svendsen, Thorshaug og Berg 2010:103). Zahir, 22 år, uttrykker det slik:

Jeg tror jeg er norsk. Jeg tror ikke det er noe som mangler for at jeg skal bli norsk, kanskje bare at jeg får mer kontakt med nordmenn. Det er viktig å ha norske venner, for at da hører jeg mer hjemme (Ifølge Oppedal m.fl. 2011:40).

Sjøberg (2005) skriver at majoritetsbefolkningen kan vise lite interesse for enslige mindreårige flyktninger. Samtidig kan de enslige mindreårige oppleve at vennskap med etnisk norske ungdommer forutsetter at de må forandre seg mer enn de ønsker (Ifølge Myhrer og Stenerud 2011:87). I tillegg kan språk og forskjeller i væremåte, livsstil og verdigrunnlag oppleves som barrierer i etableringen av vennenettverk (Berg og Lauritsen 2009:188). Myhrer og Stenerud skriver at det må arbeides målrettet sammen med den unge i etableringen av et godt sosialt nettverk (2011:87). Skole og fritidsaktiviteter er viktige arenaer for integrering av

enslige mindreårige. Dersom de ikke selv finner noen sosiale aktiviteter de ønsker å delta i, bør vi motivere dem til å finne noe de liker og hjelpe dem med å etablere kontakt (Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger 2011:109). Slik kan sosialarbeideren være en veileder og tilrettelegger for ungdommene, noe Kaya påpeker som en viktig og sentral rolle i integreringsarbeidet (2010:74). Myhrer og Steneruds erfaring er at utfordringer ved etablering av nettverk kan løse seg over tid, ofte med utgangspunkt i fritidsaktiviteter og skole (2011:87).

En annen utfordring ved etablering av vennenettverk kan være det kulturelle aspektet. Ut fra en vestlig, individualistisk tankegang er ungdom i en alder hvor kontakt med jevnaldrende får stadig større betydning (Oppedal m.fl. 2008:28,30). Mennesker med et kollektivistisk livssyn har tradisjonelt lagt større vekt på relasjoner til familie og slekt enn kontakt med jevnaldrende (ibid). Skytte (2010:76,77) påpeker at det i kollektivistiske livssyn blir lagt vekt på kontakt med jevnaldrende når barnet er i skolealder. I tenårene forventes det imidlertid en utvikling av sterk lojalitet overfor familien. Familiefølelsen, som innebærer både engasjement og lojalitet, ventes å bli endelig befestet på vei inn i voksenverdenen (ibid). Jeg finner det rimelig å anta at enslige mindreårige flyktninger kan oppleve de kollektivistiske og individualistiske verdiene rundt nettverk som motstridende. Utviklingen av familiefølelsen, som nevnt ovenfor, vil sannsynligvis oppleves utfordrende når ungdommen er i Norge og atskilt fra familien. Hvordan en slik utfordring preger ungdommen, er etter min mening viktig for sosialarbeideren å reflektere over. Myhrer og Stenerud (2011:86) understreker at de som jobber med enslige mindreårige skal hjelpe de unge til å få kunnskap om normer og samfunnsregler i Norge, men ikke fremheve disse som mer verdifulle enn deres egne. Respekt for deres personlige historie og deres kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn er derfor viktig (2011:86). Jeg vurderer det slik at en viktig oppgave for sosialarbeideren er å motivere og tilrettelegge for at den enkelte ungdom skal etablere vennenettverk, både med minoritets- og majoritetsungdom. Et godt vennenettverk er en viktig ressurs for trivsel, samtidig som det er av stor betydning i integreringsprosessen å bli kjent med majoritetsbefolkningen (Oppedal m.fl. 2008:28,30). Samtidig er det viktig for sosialarbeideren å anerkjenne de eventuelle utfordringene den enkelte står overfor med tanke på deres bakgrunn og kollektivistiske livssyn. For å kunne gjøre det, er det viktig å ha innsikt i, og forståelse av, ulike verdier, normer og livssyn (Skytte 2010).

4.1.2 Etablering av kontakt med den signifikante andre

Etablering av sosialt nettverk for enslige mindreårige flyktninger innebærer også kontakt med voksenpersoner. Å skape en relasjon med den signifikante andre er av stor betydning for den enkelte ungdom (Skytte 2010:152). Hjelde (2004) påpeker at mange enslige mindreårige formidler en taushet overfor hjelperne og andre voksenpersoner. Mange av ungdommene vegrer seg for å inngå i nære og personlige relasjoner, spesielt med voksne. Denne tausheten kan blant annet forklares på bakgrunn av ungdommenes alder og identitet, traumatiske opplevelser og tilpasning (Ifølge Oppedal m.fl. 2011:26-27). Forfatterne viser videre til funn om at ungdommene ofte blir møtt av hjelpeapparatet med en forestilling om at ”å prate med noen” er den beste måten å løse problemer på. En av ungdommene forteller at han opplever å få god emosjonell støtte når han først snakker om vanskelige ting, men at han samtidig føler seg presset til å snakke (2011:28). Myhrer og Stenerud (2011:88) påpeker at grunnen til at enslige mindreårige flyktninger sjelden ønsker terapi i form av samtaler på et kontor, kan ha sammenheng med at en slik tilnærming er ukjent i deres kultur.

I Shulmans (2003:216-218) interaksjonsmodell legges det i arbeidsfasen vekt på utdypningsferdigheter hos sosialarbeideren. Dette innebærer blant annet å stille utdypende spørsmål og utforske taushet. Å stille utdypende spørsmål kan både være rettet mot å få et fullstendig bilde av klientens problem, og å hjelpe klienten til å søke i hukommelsen for å gjenkalle episoden. Taushet under samtalen kan være et uttrykk for ulike følelser. Det er viktig at sosialarbeideren utforsker denne tausheten, selv om den ofte kan være vanskelig å forstå. Grunnen til tausheten kan være at samtalen har utløst sterke følelser som det er vanskelig å sette ord på, eller at klienten opplever ambivalens i forhold til å fortsette samtalen. Det kan også være et signal om at sosialarbeiderens siste bemerkning ikke stemte overens med klientens uttrykte problem (ibid). Med tanke på samtalens betydning i sosialt arbeid, anser jeg det viktig for sosialarbeidere å være oppmerksom på at mange enslige mindreårige vegrer seg for å inngå i nære relasjoner med voksne. For noen ungdommer kan selve settingen være det som gjør at det er utfordrende å snakke om vanskelige temaer. Kanskje kan det å tenke alternativt rundt samtalsituasjonen være det som får ungdommen til å åpne seg opp. For eksempel kan det å gå en tur eller spille et spill som ungdommen trives med, være en trygghetsfaktor som igangsetter en samtale. Min vurdering er at sosialarbeideren bør tilstrebe å skape en god relasjon med den enkelte, basert på trygghet og tillitt. Ved å stille seg åpen for å være ungdommens signifikante andre, kan sosialarbeiderens rolle være av avgjørende betydning for den enkeltes trivsel og utvikling. Samtidig er det viktig å ta hensyn til at det for

noen ungdommer ikke vil være naturlig å snakke om vanskelige opplevelser og følelser i det hele tatt. Slik jeg ser det er det viktig for sosialarbeideren å være var på slike signaler slik at man ikke presser noen til samtale.

Jeg har nå sett på hvordan sosialarbeideren kan være en veileder og tilrettelegger for enslige mindreårige i etableringen av vennenettverk, da de står overfor ulike utfordringer knyttet til dette. Videre så jeg på det kulturelle aspektet som en mulig utfordring ved at det individualistiske og kollektivistiske synet på nettverk kan oppleves som motstridende. Ved etablering av den signifikante andre viser det seg at mange ungdommer vegrer seg for å inngå i nære relasjoner til voksne, noe som er viktig for sosialarbeideren å være oppmerksom på. Jeg vil nå fortsette drøftingskapittelet med den andre faktoren jeg har valgt å fokusere på i integreringsprosessen; dannelse av en trygg og god identitet.

4.2 Identitetsdannelse

Migrasjon stiller den enkelte overfor en rekke utfordringer knyttet til selvforståelse og utvikling av identitet (Skytte 2010:97). Jeg vil i dette kapittelet drøfte det andre underspørsmålet: *Hvilke utfordringer står enslige mindreårige flyktninger overfor i dannelsen av en trygg og god identitet, og hvordan kan sosialarbeideren bidra i denne prosessen?* Jeg vil først ta for meg utfordringer knyttet til utvikling av etnisk og nasjonal identitet, og drøfte hvordan sosialarbeideren kan bidra i denne prosessen. Videre vil jeg se på hvordan ulike syn på å bli selvstendig kan være en utfordring for enslige mindreårige, og se nærmere på hvordan sosialarbeideren også her kan bidra. Til slutt vil jeg kort oppsummere kapittelet.

4.2.1 Utvikling av etnisk og nasjonal identitet

Samtidig som enslige mindreårige flyktninger er i en alder hvor identitetsdannelse er en del av deres naturlige utviklingsprosess, blir de i tillegg stilt overfor den oppgaven å utvikle både etnisk og nasjonal identitet (Haukeland og Huth 2011:17). I utviklingen av etnisk identitet, vil den enkelte identifisere seg som medlem av en bestemt etnisk gruppe (ibid). Skytte (2010:98) påpeker at det vil være av avgjørende betydning hvordan det etniske minoritetssamfunnet som den enkelte identifiserer med, blir anerkjent. Dersom migranten identifiserer seg med et etnisk minoritetssamfunn som blir nedvurdert og omtalt som et problem for majoritetssamfunnet, er det vanskelig å unngå å bli påvirket av dette (ibid). Dette er i tråd med Nordhelles (2007:137)

påstander om at hvordan jeg ser på meg selv, er avhengig av hvordan andre ser på meg. Med tanke på den ofte negative medieomtalen av etniske minoritetsborgere er det grunn til å anta at utviklingen av etnisk identitet for enslige mindreårige flyktninger oppleves utfordrende (Skytte 2010:96). På samme måte vil jeg anta at utvikling av nasjonal identitet og tilhørighet til Norge oppleves utfordrende, dersom man ikke opplever å bli anerkjent i det norske samfunnet. Skytte (2010:118) poengterer at sosialarbeidere ikke er i stand til å garantere en oppvekst i et etnisk tolerant samfunn. Noe av det viktigste sosialarbeidere kan bidra med i dannelsen av en trygg og god identitet, er å sikre seg mot at de selv bidrar til en negativ vurdering av ungdommenes etniske bakgrunn. Det praktiske sosiale arbeidet med etniske minoritetsbarn må innebære tiltak som bidrar til en utvikling av positiv selvfølelse som bygger på respekt og anerkjennelse av deres etniske bakgrunn (2010:119).

I beskrivelsen av identitetsbegrepet påpeker Nordhelle (2007:136) at identiteten er et produkt av handling. For å oppnå en harmonisk identitet er det viktig å finne en balanse mellom handlinger basert på egne behov og handlinger basert på krav og forventninger fra omgivelsene. Dersom vi ikke har en bevissthet omkring viktigheten av begge prosessene, kan den ene komme til å dominere den andre. Om våre handlinger styres i vesentlig grad av omgivelsene, kan identiteten bære preg av det ved at vi mister vår unike væremåte. Omvendt kan en sterk konsentrasjon om å følge vårt indre selv, gi oss en identitet som fører til mobbing eller utstøtelse, nettopp fordi vi ikke har tatt hensyn til hvordan det unike selvet kan tilpasse seg i samfunnet (ibid). Slik jeg ser det, er det å oppnå en harmonisk identitet en utfordrende oppgave i seg selv. Skytte (2010:97) påpeker at migranter kan bli utsatt for motsetningsfylte krav og forventninger fra majoritets- og minoritetsbefolkningen. Enslige mindreårige flyktninger kan med andre ord oppleve en ekstra utfordring knyttet til krav og forventninger fra omgivelsene i dannelsen av en trygg og god identitet. Selv om mange enslige mindreårige ikke har sin nærmeste familie i Norge, er det naturlig å anta at mange kan oppleve motstridende krav og forventninger fra et tilhørende etnisk miljø og majoritetsbefolkningen. Det blir i denne sammenheng naturlig å stille spørsmål til hvilke krav og forventninger sosialarbeidere stiller enslige mindreårige flyktninger, og hvordan dette påvirker deres identitetsdannelsesprosess. Min forståelse er at dette er et tema som er viktig å være oppmerksom på og reflektere over i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger.

4.2.2 Ulike syn på selvstendigjøring

Enslige mindreårige flyktninger mellom 15 og 18 år er i en fase i livet hvor det å bli selvstendige er et sentralt tema, jfr. Eriksons identitetsteori (Ifølge Nordhelle 2007:138-139). I vår individualistiske kultur legger vi stor vekt på en oppdragelse som bidrar til å gjøre den enkelte selvstendig (Hennum 2002). Som nevnt i teorikapittelet, har Kagitcibasi (1984) kritisert den vestlige utviklingspsykologien for å være for individorientert. Utviklingen av selvstendighet, ambisjoner, privatliv og ansvarlighet henger sammen med et mål om å bli uavhengig av andre. Kagitcibasi stiller spørsmål ved hvordan uavhengighet og autonomi passer inn i et sosialt system hvor gjensidig avhengighet står som en viktig verdi (Ifølge Skytte 2010:73). På en side kan det tenkes at det oppleves som en utfordring for enslige mindreårige å komme til et samfunn hvor verdien om selvstendighet og autonomi står sterkt. Hvordan danne en trygg og god identitet når en slik sentral verdi virker fremmed? Samtidig har mange enslige mindreårige gjennom fluktsituasjonen måttet vise stor grad av selvstendighet, til tross for deres unge alder. Det kan tenkes at dette har bidratt til å endre den enkeltes verdier rundt selvstendigjøring.

Sosialarbeidere som arbeider med enslige mindreårige, kan bli den enkelte ungdoms nærmeste voksenperson og få en rolle som oppdrager. Det blir derfor naturlig å spørre i hvor stor grad vestlige sosialarbeideres individualistiske livssyn preger samhandlingen med ungdommen, da synet på oppdragelse er nokså ulikt i kollektivistiske og individualistiske livssyn. Skytte påpeker at i samhandling med mennesker med et kollektivistisk livssyn er det nødvendig med et detaljert innblikk i dette livssynets holdninger (Skytte 2010:74). Som sosialarbeider blir det dermed viktig å ha kunnskap om det kollektivistiske livssynet, og i denne sammenheng i forhold til utvikling, oppdragelse og synet på selvstendighet. Skytte advarer imidlertid mot å ureflektert bruke kollektivistisk og individualistisk livssyn som idealtypemodeller i praktisk sosialt arbeid. Dette kan føre til at man arbeider ut fra en kulturell stereotypisering, og møtet med mennesker kan dermed bli preget av sosialarbeiderens forutinntatte oppfatning (2010:94). På bakgrunn av dette tenker jeg at sosialarbeidere må bruke kunnskapen om de ulike livssynene og samtidig reflektere over hvorvidt dette har betydning for det praktiske arbeidet med den enkelte ungdom.

I dette kapittelet har jeg sett på utfordringer knyttet til å danne en trygg og god identitet, og hvordan sosialarbeideren kan bidra i denne prosessen. I utviklingen av etnisk og nasjonal identitet viser det seg at å tilhøre en etnisk gruppe som blir negativt omtalt blant majoritetsbefolkningen, kan hindre en trygg og god identitetsdannelse hos den enkelte. Det

praktiske sosiale arbeidet i denne sammenheng må tilstrebe å støtte opp om en positiv selvfølelse hos den enkelte ungdom. Ulike krav og forventninger fra minoritets- og majoritetsbefolkningen er også et tema som er viktig for sosialarbeidere å være oppmerksom på i identitetsdannelsesprosessen til enslige mindreårige. Det er grunn til å anta at de ulike synene på å bli selvstendig i ungdomsårene kan oppleves som en utfordring for den enkelte ungdom. Det er derfor viktig for sosialarbeideren å ha god innsikt i de ulike livssynene, og å anerkjenne forskjellene i møtet med den enkelte ungdom.

5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg reflektert over to faktorer som er sentrale i integreringsprosessen til enslige mindreårige flyktninger etter bosetting. Jeg har sett på hvilke utfordringer ungdommene står overfor ved etablering av nye sosiale nettverk og ved dannelsen av en trygg og god identitet, og drøftet hvordan sosialarbeideren kan bidra i disse prosessene. De viktigste utfordringene ved etablering av nettverk knyttes til liten interesse blant majoritetsbefolkningen, språklige barrierer og ulike kulturelle livssyn. I tillegg har jeg funnet at mange enslige mindreårige formidler en taushet overfor hjelpearbeidere og andre voksne, noe som kan være en utfordring i etableringen av nære relasjoner med voksne.

Sosialarbeiderens bidrag i denne prosessen handler i stor grad om en anerkjennende praksis og å vise respekt for den enkelte ungdom. Man vil også få en rolle som veileder i forhold til å informere om ulike muligheter for blant annet fritidsaktiviteter, samt legge til rette for dette. De mest sentrale utfordringene ved dannelsen av en trygg og god identitet er den generelle samfunnsmessige nedvurderingen av menneskers etniske bakgrunn, og ulike kulturelle syn på selvstendigjøring som en viktig del av identitetsdannelsen. I denne faktoren for integrering er sosialarbeiderens viktigste oppgave å sikre en praksis som bygger på respekt for, og anerkjennelse av, ungdommenes etniske bakgrunn.

Gjennom å arbeide med denne oppgaven har jeg lært at etablering av nettverk og dannelse av identitet er to faktorer i integreringsprosessen som er viktige å sette fokus på. Etter å ha lært mer om enslige mindreårige flyktninger og hvilke utfordringer de står overfor, har jeg fått stor respekt for denne gruppen barn og unge. Jeg har også fått en ydmyk holdning overfor den enkeltes integreringsprosess, da alle ungdommer er forskjellige og har ulike behov og forutsetninger. Jeg har fått en forståelse av at enslige mindreårige flyktninger er en sammensatt gruppe som verken må betraktes entydig som ofre, men heller ikke entydig som ressurssterke. På bakgrunn av dette anser jeg det som viktig for en sosialarbeider å ha kunnskap om denne gruppen og hvilke faktorer som kan bidra til en god integrering.

6 Litteraturliste

Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – en håndbok for kommunene

(2011). Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. URL:

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf

(lest 28. mars 2012)

Berg, B. og K. Lauritsen (2009). *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2007). *Metode- og oppgaveskriving for studenter*. 4. utg. Oslo: Gyldendal

Akademiske.

Eide, K. (2012). Hvem er de enslige mindreårige flyktingene? I: Eide, K. (red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 15-30.

Eide, K. (2012). Flyktingbarn i historien. I: Eide, K. (red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 32-46.

Eide, K. (2009). Omsorg, integrasjon og grenser. I: Eide, K, Q.A. Naushad, M. Rugkåsa og H. Vike (red.). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 80-90.

Engebriktsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Oslo: NOVA. URL:

http://www.nova.no/asset/3088/1/3088_1.pdf

(lest 23. mars 2012)

Fagplan for sosionomutdanningen ved Diakonhjemmet Høgskole (2000). Revidert utgave, november 2006. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.

Flyktingregnskapet. Alt om mennesker på flukt verden over (2011). Oslo: Flyktinghjelpen.

URL: http://www.flyktinghjelpen.no/arch/_img/9122914.pdf

(lest 27. april 2012)

Fyrand, Live (2005). *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

Haukeland, B.Y. og Huth M. (2011). *"Hvem skal jeg være – her?" En kvalitativ studie av identitetsintervjuer med unge, alenekommende flyktinger bosatt i Norge*. URL:

http://www.digibiblioteket.no/files/get/MNJ2/Haukeland_Huth_Hovedoppgave11.pdf

(lest 24. april 2012)

Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: NOVA. URL: http://www.nova.no/asset/3099/1/3099_1.pdf

(lest 23. mars 2012)

Hvordan går det med integreringen? (2008). Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

URL: http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/IMDI_c3a5rsrapport_2008.pdf

(lest 9. april 2012)

Høvring, R. (2011). *Om barn på flukt fra krig og konflikt*. URL:

<http://www.flyktninghjelpen.no/?aid=9131367>

(lest 27. april 2012)

IFSW (2000). *Definition of Social Work*. URL: <http://ifsw.org/resources/definition-of-social-work/>

(lest 17. april 2012)

Kaya, M.S. (2010). Innvandrere og integrering – utfordringer i å forstå tilpasningsmønstre. I: M.S. Kaya, A. Høgmo og H. Fauske (red.). *Integrasjon og mangfold. Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Damm AS, s. 50-95.

Lov om barneverntjenester (barnevernloven) av 17. juli 1992 nr 100. URL:

<http://lovdata.no/all/hl-19920717-100.html#map0>

(lest 12. april 2012)

Myhrer, H.R. og E. Stenerud (2011). Enslige mindreårige flyktninger i kommunene. Faglige perspektiv på bosettingsarbeidet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 88 (2) s. 82-92. URL:

http://www.idunn.no/file/ci/48987474/tnb_2011_02_pdf.pdf

(lest 2. mars 2012)

Nordhelle, G. (2004). Identiteten – våre synlige kjennetegn. I: Ekeland, T.-J., O. Iversen, A. Ohnstad og G. Nordhelle. *Psykologi for sosial- og helsefag*. 4. utg. Oslo: Cappelen Forlag, s. 135 – 149.

NOU 2011:14. *Bedre integrering*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-14.html?id=647388>
(lest 27. mars 2012)

Oppedal, B., Seglem, K.B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Rapport 2009:11. Oslo: Folkehelseinstituttet.
URL:
http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/FHI_rapport_Avhengig_og_selvstendig_Enslig_mindreaarige_flyktningers_stemmer_i_tall_og_tale.pdf
(lest 28. mars 2012)

Oppedal, B. m.fl. (2011). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Rapport 2011:8. Oslo: Folkehelseinstituttet. URL: <http://www.fhi.no/dokumenter/11ed2b2ba2.pdf>
(lest 28. mars 2012)

Oppedal, B. m.fl. (2008). *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier*. Rapport 2008:14. Oslo: Folkehelseinstituttet. URL:
<http://www.fhi.no/dav/3ef60b2cba.pdf>
(lest 19. april 2012)

Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Skytte, M. (2010). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. (2. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Svendsen, S., Thorshaug K. og B. Berg. (2010). *Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger. Erfaringer fra to bykommuner*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning. URL:
http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3650/Bolosninger_enslmindrflyktninger.pdf
(lest 23. april 2012)

St. meld. nr. 49 (2003-2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Oslo: Arbeidsdepartementet. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-.html?id=405180>
(lest 27. mars 2012)

UDI (2011). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere i 2011*. URL: <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Enslige-mindrearige-asylsokere/Asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-i-2010-/>

(lest 24. april 2012)

UDI (2009). *Enslige mindreårige asylsøkere*. URL: <http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Enslige-mindrearige-asylsokere/>

(lest 27. mars 2012)

UDI (2003). *Flyktningperspektivet i introduksjonsprogram*. URL:

<http://www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/18temahefte.pdf>

(lest 27. mars 2012)

Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleier og velferdsarbeidere (2010). Oslo: Fellesorganisasjonen. URL:

http://www.fo.no/getfile.php/Filer/01%20FO-sentralt%20filer/Yrkesetisk_2011_lav%281%29.pdf

(lest 23. mars 2012)

6.1 Studentvalgt pensum

Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – en håndbok for kommunene (2011). Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, s. 82-115. (33 sider) URL:

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Arbeid_med_enslige_mindreaarige.pdf

(lest 28. mars 2012)

Berg, B. og K. Lauritsen (2009). *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 170-198. (28 sider)

Eide, K. (2012). Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I: Eide, K. (red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 15-30. (15 sider)

Eide, K. (2012). Flyktningbarn i historien. I: Eide, K. (red.). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 31-46. (15 sider)

Eide, K. (2009). Omsorg, integrasjon og grenser. I: Eide, K, Q.A. Naushad, M. Rugkåsa og H. Vike (red.). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, s. 80-99. (19 sider)

Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: NOVA, s. 56-90. (34 sider) URL:

http://www.nova.no/asset/3099/1/3099_1.pdf

(lest 22. mars 2012)

Kaya, M.S. (2010). Innvandrere og integrering – utfordringer i å forstå tilpasningsmønstre. I: M.S. Kaya, A. Høgmo og H. Fauske (red.). *Integrasjon og mangfold. Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Damm AS, s. 50-95. (45 sider)

Myhrer, H.R. og E. Stenerud (2011). Enslige mindreårige flyktninger i kommunene. Faglige perspektiv på bosettingsarbeidet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 88 (2) s. 82-92. (10 sider)

URL: http://www.idunn.no/file/ci/48987474/tnb_2011_02_pdf.pdf

(lest 2. mars 2012)

Oppedal, B., Seglem, K.B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Rapport 2009:11. Oslo: Folkehelseinstituttet, s. 1-46. (46 sider) URL:

http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/FHI_rapport_Avhengig_og_selvstendig_Enslig_mindreaarige_flyktningers_stemmer_i_tall_og_tale.pdf

(lest 28. mars 2012)

Oppedal, B. m.fl. (2011). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Rapport 2011:8. Oslo: Folkehelseinstituttet, s. 1-45. (45 sider) URL: <http://www.fhi.no/dokumenter/11ed2b2ba2.pdf>

(lest 28. mars 2012)

Oppedal, B. m.fl. (2008). *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrersfamilier*. Rapport 2008:14. Oslo: Folkehelseinstituttet, s. 1-45. (45 sider) URL:

<http://www.fhi.no/dav/3ef60b2cba.pdf>

(lest 19. april 2012)

Haukeland, B.Y. og M. Huth (2011). *"Hvem skal jeg være – her?" En kvalitativ studie av identitetsintervjuer med unge, alenekommende flyktninger bosatt i Norge*, s. 1-70. (70 sider)

URL: http://www.digibloteket.no/files/get/MNJ2/Haukeland_Huth_Hovedoppgave11.pdf

(lest 24. april 2012)

Totalt 405 sider